

บทที่ ๓

ปรัชญากระบวนกรบริสุทธ์

เท่าที่ผ่านมามีปรัชญากระบวนกรยังคงอยู่ในรูปปรัชญาประยุกต์ คือถ้าไม่
เป็นผลมาจากคำสอนในแง่จริยธรรม ก็จะต้องมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการ จากจิตวิทยา
หรือไม่ก็จากแนวความคิดใหม่ ๆ ในวงการวิทยาศาสตร์ ทรรศนะของไวท์เฮดใน
ตอนแรก ๆ ก็เช่นกัน เป็นเพียงปรัชญากระบวนกรที่แฝงอยู่ในปรัชญาธรรมชาติ
(philosophy of nature) เท่านั้น ยังไม่เป็นปรัชญาบริสุทธ์หรือปรัชญาที่มี
ฐานะเป็นลัทธิจริง ๆ แต่ครั้งมีประสบการณ์ในวงการ ปรัชญามากขึ้น และพบว่า
นักปรัชญาในยุคเดียวกับเขาสวนใหญ่ได้พยายามช่วยกันรักษาสถานภาพแห่งปรัชญา
เอาไว้เลย หากกลับมีแนวโน้มว่าจะทำลายมันให้ย่อยยับลงไป เช่น ภัยการ
ยกมาตรฐาน การแห่งการ พิสูจน์ทดลองให้เห็นกว่าอภิปรัชญาบ้าง ให้มีความสำคัญอย่าง
ยวดยิ่งแต่เฉพาะกับภาษาและความหมายบ้าง มุ่งเสนอแนวความคิดสำเร้รูปเพื่อ
ไว้ใช้กับเศรษฐกิจ สังคมและการ เมืองโดยตรงบ้าง และที่สำคัญก็คือ มีการ
เสนอมาตรฐานที่ใช้ได้ผลในทางปฏิบัติให้แก่ผู้ที่พร้อมจะยึดถืออยู่แล้ว ซึ่งรังแต่จะ
ทำให้ปรัชญาต้องสูญเสียสถานภาพของมันไป ไวท์เฮดตระหนักดีถึงสถานการณ์เช่นนี้
และมองเห็นแนวทางที่จะแก้ไข ดังคำพูดของเขาเองตอนหนึ่งที่ว่า

ปรัชญาจะไม่ได้สถานภาพอันเหมาะสมของมันกลับคืนมา จนกว่า
ความรอบคอบที่คอย ๆ ทำแผนการแห่งวิภาคที่สร้างขึ้นตามขั้นตอนอย่าง

ถูกต้องในแต่ละสถานะของความก้าวหน้า จะได้อยู่ในฐานะปรนัยอันเหมาะสมของมันเสียก่อน

เหตุนี้ในผลงานค่านปรัชญาชิ้นเอกของเขา ไวท์เฮดจึงลงมือสร้างแผนการณแห่งวิภาคขึ้นมาใหญ่เป็นตัวอย่างไว้ในภาคแรก ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าด้วย "ปรัชญาบริสุทธิ์" และโดยที่ปรัชญาบริสุทธิ์นี้เขาได้นิยามไว้ว่า

ปรัชญาบริสุทธิ์คือ ความพยายามที่จะวางกรอบระบบความคิดทั่ว ๆ ไปให้เป็นระบบปะติดปะต่อกันใหม่มีหลักการกระ ให้มีความจำเป็นเพื่อเราจะไ้สามารถตีความทุกสวนแห่งประสบการณ์ของเรา^๒

ดังนั้น แม้ว่าในผลงานชิ้นนั้น ไวท์เฮดจะเรียกชื่อลัทธิปรัชญาของเขาว่า "ปรัชญาอินทรีย์" แต่ทว่า ทั้งโดยนัยและโดยเนื้อหาแล้ว ทริวิตันะที่เขาแสดงออกมาก็คือ "ปรัชญากระบวนการบริสุทธิ์" (speculative process philosophy) นั่นเอง โดยปรัชญา ระบบนี้ ไวท์เฮดมุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของปรัชญาในอดีตควบคู่ไปกับการวิจารณ์มูลบทของวิทยาศาสตร์ที่ยอมรับกันในขณะนั้น กล่าวคือทางค่านปรัชญา นักปรัชญาส่วนใหญ่ไม่พยายามที่จะพูดถึง "ความเป็นจริง" อันเป็นเนื้อหาของปรัชญา โดยตรงกันอีกต่อไป ส่วน "สิ่ง" ที่วิทยาศาสตร์ยอมรับกันในฐานะที่เป็น "สิ่งที่เป็นจริง" นั้นแล้ว แม้ว่าจะดูดีก็ถึงและน่าเชื่อ เช่น

^๑ A.N. Whitehead, Process and Reality, p. 12. "Philosophy will not regain its status until the gradual elaboration of categoreal schemes, definitely stated at each stage of progress, is recognized as its proper objectivity."

^๒ Ibid., p. 5. "Speculative philosophy is the endeavour to fram a coherent, logical, necessary system of general ideas in terms of which every element of our experience can be interpreted."

ควันตัม (quantum) ประจุไฟฟ้า และกาลาวภาค แต่ก็ยังไม่มีเค้าว่าจะเป็น
 ตัวความเป็นจริงได้เลย "ความเป็นจริง" ตามทรรศนะของไวท์เฮดนั้น จะ
จะต้อง ประกอบไปด้วยวิภาคต่าง ๆ ถึง ๔ ประเภท ซึ่งสลับซับซ้อนยิ่งกว่ามิติ
 ทั้งสี่ของกาลาวภาคเสียอีก

แผนการณ์แห่งวิภาคอันเป็นตัวของปรัชญาบริสุทธิ์ของไวท์เฮดนั้นได้แก่

๑ วิภาคแห่งอันติมสัจ (The Category of the Ultimate) เป็น
 วิภาคพื้นฐานที่ระบุมโนภาพกว้าง ๆ อันหมายถึงกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับ "สิ่ง" "ภาวะ"
 และ "ภวันตภาพ" ซึ่งประกอบไปด้วยวิภาคย่อย ๓ ข้อ คือ (๑) "การสร้าง
 สรรค์" (creativity) อันเป็นสิ่งสากลของสิ่งสากลทั้งหลาย เป็นหลักของ
 ความใหม่ทั้งปวง และอยู่ในฐานะเป็นสารหลักเช่นเดียวกับ "สารปฐมภูมิ"
 (primary substance) ของอริสโตเติล^๑ (๒) "หนึ่ง" (one) และ
 (๓) "หลาย" (many) วิภาคย่อยทั้งสามข้อนี้จะวางกรอบให้กับวิภาคอื่น ๆ
 ทั้งหมดอีกทีหนึ่ง

๒ วิภาคแห่งอัตถิภาวะ (Categories of Existence) วิภาคนี้
 เป็นการระบุมโนภาพหรือชนิดต่าง ๆ ของความมีอยู่เท่าที่จำเป็นซึ่งได้แก่ (๑)
 "ภวันตภาพในกรณีภาวะ" (actual entities) อันเป็นหน่วยสุดท้ายของความ
 เป็นจริงที่ไม่มี "สิ่ง" ใดจะมาจริงยิ่งกว่าได้อีกแล้ว ภวันตภาพเหล่านี้จะต้องมีอยู่
 เพื่อรองรับอภิปรัชญาพหุนิยมของไวท์เฮด (๒) "สังกัป" (prehensions) อัน
 เป็นตัวข้อเท็จจริงของความสัมพันธ์ สิ่งที่ยืนยันถึงความมีอยู่ของความเป็นจริงอัน
 จะต้องมิใช่ผลของการรับรู้ควยนั้นก็คือ "สังกัป" และความมีอยู่ของสังกัปนี้เองจะเป็น

^๑ See Ibid., p. 25.

การยืนยันว่า ความเป็นจริงจะต้องให้ข้อเท็จจริงบางอย่างด้วยเสมอ (๓) "ปริณาม" (nexūs) อคติภาวะชนิดนี้หมายถึงข้อเท็จจริงสาธารณะหรือทั่ว ๆ ไปของความเป็นจริง มีลักษณะเป็นตัวผันแปรที่อยู่ระหว่างกรรภูภาวะกับสมรรถณภาวะของกระบวนการทั้งหมด (๔) "รูปแบบอศันย" (subjective forms) ไวท์เฮคเชื่อว่า นอกจากความเป็นจริงจะให้ข้อเท็จจริงสาธารณะแล้ว ก็ยังจะต้องให้ข้อเท็จจริงส่วนตัวอันเป็นเชิงอศันยอีกด้วย ทัศนภาพที่เป็นอคติภาวะชนิดนี้เขาเรียกว่า "รูปแบบอศันย" อันเป็นส่วนประกอบที่อยู่ในสังกัดอีกข้อหนึ่ง (๕) "วัตถุนิรันดร" (eternal objects) เป็นรูปแบบในการกำหนดของข้อเท็จจริง มันเป็นสมรรถณภาวะล้วน ๆ ของการกำหนด สมรรถณภาวะนี้มีอยู่เพื่อเป็น "เป้าหมายตลอดไป" ให้กับลักษณะการนิยติแห่งข้อเท็จจริงทั้งหลาย "วัตถุนิรันดร" หนึ่ง ๆ จึงเป็นสาระัตถะนามธรรมของทัศนภาพในการกรรภูภาวะหนึ่ง ๆ นั่นเอง (๖) "ประพจน์" (propositions) หมายถึงตัวทฤษฎีซึ่งต้องมีอยู่ในความเป็นจริง หรือเป็นสาระของข้อเท็จจริงในการกำหนดเชิงสมรรถณะดังกล่าว พูดย่าง ๆ คือข้อเท็จจริงที่มีอยู่นั้นจะต้องมีอยู่ในฐานะที่เป็นประพจน์เสมอ (๗) "การเพิ่มทวี" (multiplicities) เป็นลักษณะแห่งการแยกออกจากกันที่บริสุทธิ์ของทัศนภาพทั้งหลายที่แตกต่างกัน ความมีอยู่ของ "การเพิ่มทวี" นี้ไม่เหมือนกับทัศนภาพทั้งหกชนิดที่กล่าวมาแล้วเลย ทัศนภาพทุกชนิดล้วนเป็นการเพิ่มทวี แต่การเพิ่มทวีเองกลับมีอยู่ในฐานะที่จะเป็นทัศนภาพได้ มันเป็นแต่เพียงความมีอยู่อย่างหนึ่งที่จะต้องรวมอยู่ในกระบวนการ (๘) "ความขัดแย้ง" (contrasts) เป็นอัญรูปที่มีอยู่โดยไม่มีจำกัดของการสังเคราะห์ทัศนภาพทั้งหลายขณะที่ทำสัจกับแต่ละครั้ง ทั้งนี้เพราะความขัดแย้งของความขัดแย้งย่อมมิได้ร้อยไปทราบเท่าที่ยังมีการทำสัจกับและการสังเคราะห์นั่นเอง ในการทำข้อเท็จใด ๆ ให้เฉพาะเจาะจงขึ้นมา นั้นไวท์เฮคจะเรียกอคติภาวะชนิดนี้ว่า "ความขัดแย้ง"

๓. วิภาคแห่งการอธิบาย (The Categories of Explanations) วิภาคนี้

เป็นส่วนเนื้อหาปรัชญากระบวนการของไวท์เฮคโดยเฉพาะ ประกอบด้วยวิภาคย่อยต่าง ๆ ๒๗ ข้อ เป็นการอธิบายความหมายของศัพท์ แกลงหลักการที่จำเป็น และสร้างความสัมพันธ์ให้เป็นระบบ เนื้อหาแท้ๆ ของวิภาคแห่งการอธิบายจะพบได้ต่อไปในบทนี้

๔. ข้อผูกพันแห่งวิภาค (Categorical Obligations) คือ วิภาคที่เป็นเงื่อนไขหรือข้อผูกพันซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ วิภาคย่อยได้แก่ (๑) "วิภาคแห่งเอกภาพเชิงอัตนัย" (The Category of Subjective Unity) อันเป็นเงื่อนไขที่ว่า ในกระบวนการของภวันตภาพในกรรตุภาวะหนึ่ง ๆ แม้วาแต่ละช่วงของกระบวนการจะไม่มีเอกภาพ แต่ในท้ายที่สุดความเป็นอัตนัยของภวันตภาพในกรรตุภาวะนั้น ๆ ก็จะต้องแสดง เอกภาพของมันออกมาจนได้ควายเหตุผลของมันเอง (๒) "วิภาคแห่งเอกลักษณ์เชิงปรนัย" (The Category of Objective Identity) วิภาคนี้เป็นการระบุว่า ภวันตภาพในกรรตุภาวะหนึ่ง ๆ อันเป็น "ความพอใจ" หรือเป็นความสำเร็จผลหนึ่ง ๆ ควบนั้น แต่ละธาตุ (element) ของการจับตัวเป็นรูปธรรมย่อมจะต้องมีหน้าที่ที่แน่นอน เพื่อตัวเองหน้าที่เดียว หรืออีกนัยหนึ่งสิ่งเดียวจะต้องมีเพียงบทบาทเดียว นั่นคือ แต่ละหน่วยย่อมต้องมีเอกลักษณ์ในตัวของมันเอง วิภาคนี้จึงเป็นหลักพื้นฐานแห่งการอยู่ด้วยกันไม่ได้ (incompatibility) ควบ (๓) วิภาคแห่งความแตกต่างกันเชิงปรนัย" (The Category of Objective Diversity) ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ว่า จะต้องไม่มีลักษณะของ "การรวมกันเข้า" (coalescence) ของธาตุที่แตกต่างกันอีก เมื่อกระบวนการไปถึงซึ่งความพอใจแล้ว หมายความว่า ใน "ความพอใจ" นั้น ส่วนประกอบที่แตกต่างกันก็ต้องแตกต่างกันจริง ๆ วิภาคนี้จึงสนับสนุนพื้นฐานแห่งการอยู่ด้วยกันไม่ได้อีกครั้งหนึ่ง (๔) "วิภาคแห่งการประเมินคุณค่าที่เป็นมโนภาพ" (The Category of Conceptual Valuation) วิภาคนี้ระบุว่า "การรู้สึกทางกายภาพ" (physical feeling) อันเป็นต้นตอปรัชญาบริสุทธิ์ของไวท์เฮดจะต้องก่อให้เกิด "การรู้สึกทางมโนภาพ" (conceptual feeling) ตามมาด้วย การรู้สึกมโนภาพหรือสิ่งที่เป็มโนภาพดังกล่าวนี้เองที่จะต้องมึคุณค่าหรือให้คุณค่าบางอย่างเสมอ และคุณค่านี้จะอยู่ในรูป "วัตถุนิรันดร" ซึ่งเป็นตัวกำหนดความมีขอบเขตจำกัดของภวันตภาพในกรรตุภาวะทั้งหลายนั่นเอง (๕) "วิภาคแห่งการย้อนกลับแห่งมโนภาพ" (The Category of Conceptual Reversion) วิภาคนี้เทียบได้กับหลักกว่าควายการรื้อฟื้นความจำของปลาโต และมันคือเงื่อนไขที่ว่า การรู้สึกทางมโนภาพนอกจากจะเป็นการให้คุณค่าแล้ว ในช่วงต่อมา การรู้สึกชนิดนี้ยังจะต้องเป็นการย้อนกลับไปสู่สภาพ

แห่งการ เป็นมโนภาพล้วน ๆ ทั้งเดิมของมันอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ ในการสังเคราะห์
 ครั้งสุดท้าย การอยู่ร่วมกันไม่ได้ทางกายภาพย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางมโนภาพ
 อย่างหนึ่งขึ้นมาด้วยเสมอ (๖) "วิภาคแห่งการ เปลี่ยนสภาพ" (The Category of
 Transmutation) วิภาคนี้เป็นผลมาจากเงื่อนไขแห่งการ ประเมินค่ากับการย้อน
 กลับแห่งมโนภาพ นั่นคือ จากเงื่อนไขข้อแรกหรือทั้งสองข้อประกอบกัน จะมีการ
 เปลี่ยนสภาพข้อมูลของการรู้สึกทางมโนภาพดังกล่าวให้กลายเป็นปริมาณหรือส่วนของ
 ปริมาณหนึ่ง ๆ ขึ้นมา ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้สิ่งที่เป็นมโนภาพเปลี่ยนสภาพของมันไป
 (๗) "วิภาคแห่งความกลมกลืนเชิงอัตนัย" (The Category of Subjective Harmony)
 เงื่อนไขนี้เมื่อรวมกับวิภาคข้อแรก จะเท่ากับ มโนภาพที่ไลบ์นิซเรียกว่า "ความกลมกลืน
 ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า" (pre-established harmony) วิภาคนี้จึงเป็นประเด็นที่
 เกี่ยวกับความรับผิดชอบเชิงศีลธรรมโดยตรง และความรับผิดชอบนี้ย่อมขึ้นอยู่กับข้อมูล
 ที่จำกัดกับเงื่อนไขแห่งวิภาคที่เป็นเชิงอัตนัย มันทำให้การ ประเมินค่าของการรู้สึกทาง
 มโนภาพทั้งหลายต้องมุ่งไปสู่จุดหมายอย่างหนึ่งของผู้ทำการ ซึ่งก็เป็นความกลมกลืน
 ของกระบวนการหนึ่ง ๆ นั่นเอง (๘) "วิภาคแห่งความเข้มข้นเชิงอัตนัย" (The
 Category of Subjective Intensity) ซึ่งระบุว่า ความเข้มข้นของการรู้สึก
 จะมุ่งไปที่ (ก) ผู้รู้สึกโดยตรง (ข) อนาคตที่ตรงกับผู้รู้สึกนั้น (๙) "วิภาคแห่ง
 เสรีภาพและนิยัตินัย" (The Category of Freedom and Determination)
 ศัพทมูลวิทยาของแต่ละปัจเจกวันตกภาพในกรณีภาวะหนึ่ง ๆ ย่อมถูกกำหนดภายใน
 และเป็นอิสระภายนอก นั่นคือเงื่อนไขที่ว่า การจับตัวเป็นรูปธรรมนี้สิ่งใดที่ถูกกำหนด
 ได้ก็จะต้องถูกกำหนด ทว่าส่วนที่ยังเหลือให้ตัดสินใจนั้นจะเป็นตัวทำการ เห็นต่อตัวเอง
 (subject-superject) ของการจับตัว เป็นรูปธรรมนั้นเท่านั้น

วิภาคทั้งสี่ชนิดเท่าที่กล่าวมารวมเรียกว่า "แผนการณวิภาค" ซึ่งมี
 ลักษณะเป็นการวิเคราะห์วิภาคอย่างหนึ่ง (a categorical analysis) และนั่นก็คือ
 ปรัชญาบริสุทธิ์ ทั้งระบบทฤษฎีของไวท์เฮดนั่นเอง เรามีทางที่จะเข้าใจระบบ
 ปรัชญาของเขาได้ก็จริงอยู่ แต่ปรัชญาทฤษฎีระบบยังจะต้องขึ้นต่ออันติมสัจที่เป็นความ
 บังเอิญอีกแห่งหนึ่งด้วยเสมอ หากปราศจากความบังเอิญอันเป็นตัวให้ออกาสจริง ๆ

เหล่านี้เสียแล้ว การรตุภาวะย่อมไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้ ปรัชญาของไวท์เฮดก็มีจุดมุ่งหมาย
 อยู่ตรงค่านที่เกี่ยวกับความบังเอิญของมันนี่เอง เราอาจจะเข้าใจตัวระบบหรือกรอบอัน
 เป็นอันติมส์จกานหนึ่งทีระบุดึง "กระบวนการ" ได้ในท้ายที่สุดแต่ในค่านที่เกี่ยวกับ
 ความบังเอิญซึ่งเป็นเรื่องของประสบการณ์โดยตรงนั้น ท้ายที่สุดเมื่อถึงขั้นอันติมส์จกาน
 มันซึ่งจะต้องออกมาในรูปแบบ "ข้อเท็จจริง" ต่าง ๆ เราก็จะไม่มีทางเข้าใจได้หมดสิ้น
 ราวเท่าที่โอกาสของข้อเท็จจริงเหล่านี้ยังมีอยู่

ความยากของปรัชญากระบวนการในฐานะลัทธิในแง่นี้จะปรากฏทันทีที่เริ่ม
 พิจารณาวิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะวิภาคแห่งการอธิบาย ทั้งนี้เพราะข้อความในวิภาค
 แห่งการอธิบายขอแรก ๆ ระบุว่า

(๑) โลกในกรรตุภาวะเป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง และกระบวนการ
 ดังกล่าวจะต้องเป็นการแปรสภาพของภวัญตภาพพิในกรรตุภาวะทั้งหลาย ดังนั้น
 ภวัญตภาพพิในกรรตุภาวะจึงต้องเป็นสิ่งที่เป็นอยู่ในโลก และสิ่งที่เป็นอยู่ในโลก
 เหล่านี้จะต้องเรียกไคควยว่า "โอกาสในกรรตุภาวะ"

"โลกในกรรตุภาวะ" ของไวท์เฮดตรงกันข้ามกับ "โลกแห่งมโนคติ"
 ของปลาโตในแง่ที่ว่ามันมิได้มีอยู่ต่างหากจากประสบการณ์ของเรา ข้อมูลทั้งหมดของเรา
 ซึ่งรวมทั้งตัวเราด้วยนี้แหละคือ "โลกในกรรตุภาวะ" และเหตุนี้เองมันจึงไม่อาจที่จะ
 มีลักษณะอื่นใดได้นอกจากเป็น "กระบวนการ" ลักษณะแห่งการเป็นกระบวนการของ
 โลกในกรรตุภาวะนี้จะแสดงออกซึ่งทั้งลักษณะเด่นของสิ่งที่มีเหตุผลและสิ่งที่เป็นประสบการณ์
 โดยตรงดังจะให้เห็นกันต่อไป ทว่าในตอนนี้ประเด็นที่ไวท์เฮดต้องการเน้นก็คือ

Ibid., p. 27. "The the actual world is a process, and that
 the process is the becoming of actual entities. Thus actual entities
 are creatures; they are also termed 'actual occasions.' "

"ภวันตภาพในกรรตุภาวะ" หรือ "สิ่งที่เป็นอยู่ในโลก" (creatures) เหล่านี้จะ
 ต้องเรียกได้ควยว่า "โอกาสในกรรตุภาวะ" นั่นคือ หน่วยสุดท้ายของความเป็นจริง
 ของเขาจะต้องอุบัติขึ้นหรือเป็น "เหตุการณ์ที่เป็นจริง" (real incidences)
 ควย แสดงว่าการบรรยายอย่างเดี่ยวไม่อาจที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจ "ภวันตภาพ
 ในกรรตุภาวะ" ได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน เนื่องจากมันมิได้เป็นกรรตุภาวะที่
 สำเร็จรูปและตายตัว "ภวันตภาพในกรรตุภาวะ" แผ โฉมของมันออกมาแต่เฉพาะ
 ในแง่ที่เป็นการแปรสภาพของมันเองอันเป็นสภาพของ "โลกในกรรตุภาวะ" ควย
 เท่านั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่ "การแปรสภาพ" ของภวันตภาพในกรรตุภาวะทั้งหมด
 วิชาคแห่งการอธิบายอีกข้อหนึ่งระบุดักขะของการแปรสภาพดังกล่าวนี้ไว้ว่า

(๒) ในการแปรสภาพของภวันตภาพในกรรตุภาวะหนึ่ง ๆ เอกภาพ,
ในสมรรถภาวะของภวันตภาพอันมากมาย ทั้งที่อยู่ในกรรตุภาวะและไม่อยู่
 จะต้องก่อให้เกิดเอกภาพที่เป็นจริงของภวันตภาพในกรรตุภาวะขึ้นภวันตภาพ
 เดียวเท่านั้น และภวันตภาพในกรรตุภาวะดังกล่าวนี้จะเป็นการจับตัวเป็น
 รูปธรรมของหลาย ๆ สมรรถภาวะควย^๑

การที่มีเอกภาพจริง ๆ เกิดขึ้นเอกภาพเดี่ยวท่ามกลางเอกภาพในสมรรถ
 ภาวะ (potential) ทั้งหลายของภวันตภาพชนิดต่าง ๆ นี้แหละ คือ การแปรสภาพ
 ของภวันตภาพในกรรตุภาวะภวันตภาพเดี่ยว และภวันตภาพในกรรตุภาวะนี้จะต้องอยู่
 ในฐานะ "การจับตัวเป็นรูปธรรม" (concrecence) ให้กับสมรรถภาวะ
 ทั้งหลายอีกควย

^๑ Ibid. "That in the becoming of a actual entity, the
potential unity of many entities - - actual and non-actual - -
 acquires the real unity of the one actual entity; so that the
 actual entity is the real concrecence of many potentials."

"การจับตัวเป็นรูปธรรม" เป็นศัพท์เทคนิคอีกคำหนึ่งที่ไวท์เฮดสรรหามาใช้ในระบบปรัชญาของเขา เป็นคำที่เขาได้มาจากศัพท์เก่าคำหนึ่งคือ "รูปธรรม" (concrete) แต่ทว่า "การจับตัวเป็นรูปธรรม" ของเขาไม่มีใ้หมายถึง "วัตถุที่อาจจับต้องได้" หากเป็นศัพท์ที่ใช้ในปรัชญาของเขาโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องหมายถึง "การที่หลาย ๆ อย่างรวมตัวกันเพื่อกลายเป็นเอกภาพเชิงซ้อนที่สมบูรณ์" หนึ่ง ๆ "การจับตัวเป็นรูปธรรม" ในที่นี้จึงใช้อธิบายลักษณะเด่นของ "ภวันตภาพในกรรตุภาวะ" นั้นเอง

จากความหมายของ "การจับตัวเป็นรูปธรรม" นี้ได้ก่อให้เกิดหลักอภิปรัชญาข้อแรกของปรัชญากระบวนการลัทธินี้ขึ้น ดังความในวิภาคแห่งการอธิบายข้อที่สี่ว่า

(๔) สมรรถภาวะสำหรับการเป็นธาตุหนึ่ง ๆ ในการจับตัวเป็นรูปธรรมที่เป็นจริงของภวันตภาพทั้งหลายในการเป็นกรรตุภาวะเดี่ยวนั้น ต้องเป็นลักษณะเชิงอภิปรัชญาทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกันที่มีผลต่อภวันตภาพทุกชนิด ทั้งที่อยู่ในกรรตุภาวะและไม่อยู่ และทุก ๆ หน่วยในเอกภาพของมันเองก็ต้องรวมอยู่ในแต่ละการจับตัวเป็นรูปธรรมด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นธรรมชาติของการเป็น "ภวันต" หนึ่ง ๆ ที่จะต้องเป็นสมรรถนะให้กับทุก ๆ "การแปรสภาพ" นี้คือ "หลักแห่งสัมพัทธภาพ"

กล่าวคือ ความสามารถในการเป็น "การจับตัวเป็นรูปธรรม" ของทุกสิ่งทุกอย่างใน "เอกภาพ" ของมันเองนั้น หมายถึงการที่มันได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็น "การจับตัวเป็นรูปธรรม" ด้วยกัน และการนี้ก็คือลักษณะที่เป็นจริงของ "สิ่ง" ต่าง ๆ มันเป็นหลักอภิปรัชญาที่ว่า การ "เป็น" ของสิ่งใด ๆ จะต้องหมายถึงการ

^๑ Ibid. "That the potentiality for being an element in a real concrescence of many entities into one actuality, is the one general metaphysical character attaching to all entities, actual and non - actual; and that every item in its universe is involved in each concrescence. In other word, it belongs to the nature of a 'being' that it is potential for every 'becoming.' This is the 'principle of relativity.'"

"รวมแปรสภาพ" ไปกับเอกภพของสิ่งนั้น ๆ หรือ รวมเป็นการจับตัว เป็นรูปธรรมด้วย
 กันนั่นเอง "หลักแห่งสัมพัทธภาพ" จึงหมายถึงหลักที่ยืนยันความแท้จริงของสิ่งสัมพัทธ์
 สิ่งใดที่จะเป็นจริงขึ้นมาได้จะต้องอยู่ในสมรรถนะที่จะเป็นการจับตัว เป็นรูปธรรมที่เป็น
 จริง และเป็นหน่วยของเอกภพที่อยู่ในการจับตัว เป็นรูปธรรมนั้น ๆ ค่าย

จาก "หลักแห่งสัมพัทธภาพ" ดังกล่าวแสดงว่าไวท์เฮดไม่เห็นด้วยกับ
 มโนภาพที่เป็น "อัครภาวะอะสัมพัทธ์" (absolute transcendence) ซึ่งหมาย
 ถึงว่า "ภวันตภาพในภรรตุภาวะ" ของเขาจะต้องอยู่ในขอบข่ายของภรรตุภาวะใน
 โลก หรือในประสบการณ์จริง ๆ ทั้งนี้เพราะทุกภวันตภาพจะมีสภาพเป็นการจับตัว เป็น
 รูปธรรมของแต่ละภวันตภาพ ไม่มีภวันตภาพใดที่เป็นส่วนของ "โลกในภรรตุภาวะ"
 จะอยู่โดด ๆ ได้ แต่ละภวันตภาพจะต้องแปรสภาพและถูกแปรสภาพไปโดยภวันตภาพ
 อื่น ๆ ทั้งหมด

ที่ว่า ต่อมาหลักนี้ก็จำเป็นที่จะต้องระบุออกมาให้เฉพาะเจาะจงขึ้น และ
 โดยเหตุที่มันอยู่ในปรัชญา ระบบนี้ ไวท์เฮดจึงได้ทำให้มันเป็น "หลักแห่งกระบวนการ"
 เสียเลย ดังที่วิภาคแห่งการอธิบายขอเกาะระบุว่า

(๕) ภวันตภาพในภรรตุภาวะหนึ่ง ๆ แปรสภาพอย่างไร ย่อมบ่งถึงว่า
 ภวันตภาพในภรรตุภาวะนั้นเป็นอะไร ดังนั้น การบรรยายลักษณะภวันตภาพ
 ในภรรตุภาวะทั้งสองอย่างนี้จึงไม่อาจแยกออกจากกันได้ "ภาวะ" ของมัน
 ต้องไต่มาจาก "การแปรสภาพ" ของมัน นี่คือ "หลักแห่งกระบวนการ"

จะเห็นได้ว่ามโนภาพของ "การแปรสภาพ" ก็คือ "หลักแห่งกระบวนการ"
 อันเป็นสารัตถะทั้งหมดของภวันตภาพในภรรตุภาวะ มันมิใช่การแปรสภาพที่จะก่อให้เกิด

^๑ Ibid. "That how an actual entity becomes constitutes what that actual entity is; so that the two descriptions of an actual entity are not independent. Its 'being' is constituted by its 'becoming.' This is the 'principle of process.' "

ความเข้าใจใ้กาย ๆ ตรงตามความหมายหรือแม้แต่ตามมโนภาพของศัพท์เลย ใน
 ปรัชญา ระบบนี้ "การแปรสภาพ" ของภวันตภาพในกรรตุภาวะภวันตภาพเดียวก่อให้เกิด
 เกิดอภัตถิภาวะใหม่ ๆ ชนิดต่าง ๆ เท่าที่วิภาคแห่งความมีอยู่ระบุไว้ทั้งหมด ยกเว้น
 "วัตถุนิรันดร" ซึ่งเป็นสมรรถนภาวะที่ไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นใหม่อีก

จาก "หลักแห่งกระบวนการ" ทำให้เราเข้าใจได้ว่า แม้การแปรสภาพ
 หรือกระบวนการของการแปรสภาพนั้นจะมาจากภวันตภาพในกรรตุภาวะโดยตรง แต่
 ภวันตภาพในกรรตุภาวะก็กลับเป็นกระบวนการ การแปรสภาพไปด้วย นั่นคือ หากไม่มี
 ภวันตภาพในกรรตุภาวะการแปรสภาพย่อมไม่อาจเกิดขึ้น และหากปราศจากเสียซึ่งการ
 แปรสภาพเราก็จะไม่มีทางรู้ได้เลยว่าภวันตภาพในกรรตุภาวะมีอยู่จริง

อย่างไรก็ตาม ภวันตภาพที่สำคัญในปรัชญากระบวนการบริสุทธิ์ มิได้หมายถึง
 ถึง ภวันตภาพในกรรตุภาวะชนิดเดียวเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการที่ไวท์เฮดระบุไว้
 ในวิภาคแห่งการอธิบายข้อสืบเกวว่า

(๑๔) ภวันตภาพชนิดพื้นฐานจะต้องหมายถึงภวันตภาพในกรรตุภาวะ
 และวัตถุนิรันดรทั้งหลาย ส่วนภวันตภาพชนิดอื่น ๆ เป็นเพียงการแสดงออก
 ให้เห็นว่าภวันตภาพต่าง ๆ ทั้งหมดใน ๒ ประเภทพื้นฐานเกี่ยวของกันอย่างไร
 ในโลกแห่งกรรตุภาวะ^๑

นั่นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างภวันตภาพชนิดต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นผล
 ที่ไ้มาจากการ เกี่ยวข้องของภวันตภาพในกรรตุภาวะกับวัตถุนิรันดร เป็นพื้นฐาน ซึ่งเมื่อ

^๑ Ibid., p. 30. "That the fundamental types of entities are actual entities, and eternal objects; and that the other types of entities only express how all entities of the two fundamental types are in community with each other, in the actual world."

การเกี่ยวของนี้เริ่มขึ้น ส่วนประกอบต่าง ๆ ก็จะต้องตามมา ทว่าในการขจัดความยากและความสับสนทั้งหลายให้หมดไปนั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาวิภาคที่ชี้แจงภวันตภาพพื้นฐานทั้งสองชนิดนี้โดยตรงก่อน เกี่ยวกับภวันตภาพในกรณีภาวะนั้น วิภาคแห่งการอธิบายขอแปลครุว่า

(๘) การบรรยายสองอย่างที่ว่าสำหรับภวันตภาพในกรณีภาวะหนึ่ง ๆ ก็คือ (ก) อย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นแง่วิเคราะห์ของสมรรถภาวะของมันเพื่อ "การทำให้เป็นวัตถุวิสัย" ในกรณีแปรสภาพภวันตภาพในกรณีภาวะอื่น ๆ และ (ข) อีกอย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นแง่วิเคราะห์ที่ทำการระบวนการที่ก่อให้เกิดการแปรสภาพของมันเองขึ้น

คำว่า "การทำให้เป็นวัตถุวิสัย" เกี่ยวของโดยเฉพาะกับอัญรูปที่เป็นสมรรถภาวะในภวันตภาพในกรณีภาวะหนึ่งเป็นจริงขึ้นมาได้ในภวันตภาพอีกหน่วยหนึ่ง

แสดงว่า "ภวันตภาพในกรณีภาวะ" นั้น มิได้มีความสำคัญอยู่ที่รูปลักษณะหรือจินตภาพ (image) ใด ๆ ซึ่งมันสของเราเคยชินในการสร้างขึ้นก่อนความเข้าใจเลย หากอยู่ที่สัมพัทธภาพของมันซึ่งสามารถบรรยายออกมาได้เพียงสองประเด็นเท่านั้น ประเด็นแรก คือ การที่จะวิเคราะห์ให้ออกมาให้เห็นว่า สมรรถภาวะของ

^๑ Ibid., p. 28. "That two descriptions are required for an actual entity: (a) one which is analytical of its potentiality for 'objectification' in the becoming of other actual entities, and (b) another which is analytical of the process which constitutes its own becoming.

The term 'objectification' refers to the particular made in which the potentiality of one actual entity is realized in another actual entity."

ของภวันตภาพในกรรตุภาวะที่สามารถสร้างวัตถุวิสัยให้กับภวันตภาพหน่วยอื่น ๆ ได้ขณะ
 ค้ำมันแปรสภาพนั้นเป็นอย่างไร เพราะลักษณะที่มันสามารถถ่ายทอดให้กับหน่วยอื่น ๆ
 ได้นี้ย่อมหมายถึงลักษณะของค้ำมันเองด้วย ส่วนอีกประเด็นหนึ่งก็คือ การวิเคราะห์
 ออกมาให้เห็นว่า กระบวนการ ที่ก่อให้เกิดการแปรสภาพขึ้นมาั้นเป็นอย่างไร กันแน่

ไวท์เฮดจำเป็นต้องให้ "ภวันตภาพในกรรตุภาวะ" เป็นตัวรองรับความ
 เป็นจริงตามทรรศนะของเขา เพราะเขาเองมีเหตุผลว่า ใน "การแปรสภาพ"
 จำเป็นที่จะต้องมี "บางสิ่งบางอย่างที่เป็นจริง" (res verae) แปรสภาพ มีใช่
 เป็นแต่เพียงการแปรสภาพลอย ๆ และบางสิ่งบางอย่างนี้เองย่อมหมายถึง "ภวันตภาพ
 ในกรรตุภาวะ" ทั้งหลาย นอกจากนี้เขายังถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องอยู่ที่ไหนสัก
 แห่ง ซึ่ง "ที่ไหนสักแห่ง" ของเขาก็คือ "ภวันตภาพในกรรตุภาวะบางภวันตภาพ"

ส่วนการที่กล่าวว่าภวันตภาพในกรรตุภาวะจำเป็นต้องมี "การทำให้เป็น
 วัตถุวิสัย" ขึ้นมานั้นย่อมเท่ากับระบุว่า ภวันตภาพในกรรตุภาวะต้องมีการติดต่อกับ
 สมรรถภาวะของมัน อันหมายถึง "วัตถุนิรันดร" โดยเฉพาะที่เดียว ทั้งนี้ที่ภวันต-
 ภาพพื้นฐานทั้งสองชนิดนี้สร้างการ เกี่ยวข้องระหว่างกันขึ้นได้ ก็จะต้องให้เกิดภวันตภาพ
 สืบเนื่องต่าง ๆ ทั้งหมดเท่าที่ปรากฏอยู่ในวิภาคแห่งความมีอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่า
 "กระบวนการ" เกิดขึ้นก็เพราะ ภวันตภาพในกรรตุภาวะกับวัตถุนิรันดร "กระทำ
 หน้าที" ของมันต่อกันนั่นเอง

ดังนั้น ก่อนจะอธิบายถึงมโนภาพอื่น ๆ ต่อไป จึงควรที่จะมาพิจารณาวิภาค
 แห่งการอธิบายที่พูดถึง "วัตถุนิรันดร" โดยตรงเสียก่อนดังข้อเจ็ดว่า

(๗) วัตถุนิรันดรหนึ่ง ๆ สามารถบรรยายได้แต่ในแง่ที่ว่า มันเป็น
 เพียงสมรรถภาวะอย่างหนึ่งสำหรับ "การเขาไป" รวมการแปรสภาพ
 กับภวันตภาพในกรรตุภาวะทั้งหลาย, และการวิเคราะห์หัวข้อวัตถุนิรันดรหนึ่งนั้น
 จะเปิดเผยแต่หัวข้อวัตถุนิรันดรอื่น ๆ ต่อไปเท่านั้น มันเองเป็นสมรรถนะ

ล้วน ๆ อย่างหนึ่ง คำว่า "การเข้าไป" บ่งถึงอัญรูปพิเศษใน
 ภาวนตภาพในกร รตุภาวะหนึ่งที่ทำให้ภาวนตภาพในกร รตุภาวะนี้มีขอบ
 เขตจำกัดขึ้นมา^๑

สมรรถณภาวะที่เข้าไปมีส่วนสำคัญต่อการแปรสภาพและนิตินการ ของภาวนตภาพ
 ในกร รตุภาวะนั้นได้แก่ "วัตถุนิรันดร" ทั้งหลาย มันเข้าไปเพื่อกำหนดขอบเขตและ
 เป้าหมายให้กับภาวนตภาพทั่ว ๆ ไปที่ "รู้สึก" หรือ "เป็นกร รตุภาวะ" ขึ้นมา
 ดังนั้น "กร รตุภาวะ" หรือ "การรู้สึก" ของภาวนตภาพใด ๆ จะมีขอบเขตจำกัด
 และเป็นหน่วยขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมี "วัตถุนิรันดร" มาเป็นตัวกำหนด หรือ "เข้าไป"
 สัมพันธ์ด้วยเท่านั้น

เหตุที่เราวิเคราะห์ "วัตถุนิรันดร" ออกมาแล้วไม่พบลักษณะใด ๆ เลย
 ก็เพราะว่าวัตถุนิรันดร เป็นสิ่งสากลที่มีแต่เพียงสมรรถณะล้วน ๆ อย่างหนึ่งเท่านั้น มัน
 มิได้มีความสำคัญอยู่ที่พิน โนภาพหรือม โนคติอันอาจก่อให้เกิดอุปลักษณะขึ้น (หากเป็น
 เช่นนั้นมันก็ต้องกลายเป็นสิ่งเดียวกับที่ปลาโตเรียกว่า "แบบ") แต่อยู่ที่สมรรถณะ
 หรือ "ความเป็นไปได้" ของมัน นั่นละ เมื่อวิเคราะห์ "ความเป็นไปได้"
 สิ่งที่จะเปิดเผยออกมานั้นก็คือ "ความเป็นไปได้ใหม่ ๆ" เรื่อยไป แม่ว่าจะเหมือน
 กันแต่ก็มีใช้ภาวนตภาพเดียวกัน เหตุฉะนั้นไวท์เฮดจึงเรียกมันว่า "วัตถุนิรันดร"

^๑ Ibid. "That an eternal object can be described only in terms of its potentiality for 'ingression' into the becoming of actual entities; and that its analysis only discloses other eternal objects. It is a pure potential. The term 'ingression' refers to the particular mode in a particular actual entity, contributing to the definiteness of that actual entity."

ในการวิเคราะห์ "ภวันตภาพในภรรตุภาวะ" หน่วยเดียวโดยลำพังก็
เช่นกัน สิ่งที่จะเปิดเผยออกมาจะมีชื่อ "โฉมหน้า" หรือ "ตัว" ภวันตภาพ
ในภรรตุภาวะโดยตรง ทั้งนี้เพราะมีวิภาคแห่งการอธิบายข้อหนึ่งระบุไว้เหมือนกันว่า

(๑๐) ชั้นแรกก็วิเคราะห์ภวันตภาพในภรรตุภาวะหนึ่ง ๆ เพื่อให้ได้
ธาตุปฐมธรรมที่สุดออกมา นั่น จะเปิดเผยให้เห็นแต่เพียงการจับตัวเป็นรูป
ธรรมอย่างหนึ่งของสิ่งกัปต่าง ๆ อันเกิดขึ้นก่อนสิ่งอื่นใดในกระบวนการ
แห่งการแปรสภาพของมันนั่นเอง การวิเคราะห์ชั้นต่อไป, ล้วนเป็น,
การวิเคราะห์สิ่งกัป การวิเคราะห์โดยอาศัยสิ่งกัปต่าง ๆ เช่นนี้เรียกว่า
"การแบ่ง" ^๑

นี่เป็นพรศนะที่ว่า การวิเคราะห์สิ่งที่เป็น "กระบวนการ" นั้นย่อมไม่
อาจที่จะเข้าถึงหรือเปิดเผย "ตัวจริง" (res vera) ของมันโดยตรงได้ แต่จะ
ต้องผ่าน "สิ่งกัป" ต่าง ๆ อย่างไม่มีทางเลี่ยง เพราะการใช้สิ่งกัปเพื่อการเข้า
ถึงสิ่งใด ๆ ก็คือการวิเคราะห์นั่นเอง และโดยเหตุนี้ "สิ่งกัป" จึงเป็นวิภาค
แห่งอัตถิภาวะลำดับที่สองในระบบปรัชญาของไวท์เฮด ^๒

"สิ่งกัป" หนึ่ง ๆ จะต้องประกอบด้วย "ประธาน" (ของการสิ่งกัป
ภวันตภาพในภรรตุภาวะ) วัตถุ หรือ "ขอมูล" ที่ถูกทำการสิ่งกัป และ "รูปแบบ
อัตถนัย" รูปแบบอัตถนัยของสิ่งกัปหนึ่ง ๆ ก็คือ อาการเฉพาะที่ประธาน

^๑Ibid., p. 35. "That the first analysis of an actual entity,
into its most concrete elements, disclose it to be a concrecence
of prehensions, which have originated in its process of becoming.
All further analysis is a analysis of prehensions. Analysis in
terms of prehensions is termed 'division.' "

"ทำการสังกัป" (prehending) ข้อมูลต่าง ๆ สังกัปมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ สังกัปเชิงบวกนั้นไวท์เฮดเรียกว่า "การรู้สึก" ส่วนสังกัปเชิงลบก็เป็นการกำจัด ข้อมูลเพื่อมิให้เกิด "การรู้สึก" ขึ้นมาในประธาน นอกจากนี้ยังมี "สังกัปเชิงมโนภาพ" ซึ่งได้แก่สังกัปของวัตถุนิรันดร และ "สังกัปเชิงกายภาพ" ซึ่งหมายถึงสังกัปของภวันตภาพในกรรตุภาวะโดยเฉพาะ

โดยทั่ว ๆ ไป "การทำการสังกัป" จึงหมายถึง "การรู้สึก" คือรู้สึกต่อข้อมูลที่ เป็นภวันตภาพในกรรตุภาวะหนึ่ง ๆ ดังนั้น "การรู้สึก" จึงคล้ายกับคำ "ความปิติ" (enjoyment) ที่เพลิดเพลินเฮอร์ใช้ และอยู่ในเครือเดียวกับ "อรรถศกศึกษา" ของแบร์ท็องควย แต่ทว่าสำหรับไวท์เฮด "การรู้สึก" หนึ่ง ๆ กินความหมายไปถึงมโนภาพกว้าง ๆ ที่ใกล้เคียงกับคำว่า "การมีผลต่อ" หรือ "การก่อให้เกิดผลขึ้น" ระหว่างขั้ว (pole) ที่มีลักษณะเชิงจิต (mental) กับขั้วที่มีลักษณะเชิงกายภาพ (physical) ซึ่งในที่นี้ก็ได้แก่ ประธานกับข้อมูลของมันที่อยู่ และเป็นภวันตภาพในกรรตุภาวะนั่นเอง

เมื่อมาถึงขั้นนี้จำต้องพูดถึงวิชาแห่งการอธิบายที่เกี่ยวกับ "ปริณาม" สักเล็กน้อย คือ

(๑๔) ปริณามหนึ่ง ๆ ต้องเป็นกลุ่มของภวันตภาพในกรรตุภาวะ ที่มีอยู่จริงในเอกภาพของความสัมพันธ์อันเกิดขึ้น โดยสังกัปของมันทั้งหลาย ที่กระทำต่อกัน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งแต่ใดความหมายเดียวกันก็คือ เกิดขึ้นโดยการทำให้ตัวเองเป็นวัตถุวิสัยในกันและกัน^๒

^๑ A.N. Whitehead, Process and Reality, p. 65.

^๒ Ibid., p. 35. "That a nexus is a set of actual entities in the unity of the relatedness constituted by their prehension of each other, or - - what is the same conversely expressed - - constituted by their objectifications in each other."

แสดงว่า การสังกัดของภวันตภาพิในกรรตุภาวะหน่วยหนึ่ง โดยอีกหน่วยหนึ่ง นั้น ก็คือ "การทำให้เป็นวัตุลวิสัย" ของภวันตภาพิหน่วยแรก ในหน่วยหลัง และ เอกภาพของความสัมพันธ์อัน เกิดแต่สังกัดทั้งหลายที่ภวันตภาพิในกรรตุภาวะกลุ่มหนึ่ง กระทำหรือมีต่อกันนี้เอง หมายถึง "ปริณาม" หนึ่ง ๆ (nexus) ปริณามของ ภวันตภาพิในกรรตุภาวะชุดหนึ่งจึงเป็นความผันแปร ขององศาแห่งความเป็นจริงระหว่าง สิ่งทั้งหลายในธรรมชาติที่ได้จากประสบการณ์ทั่ว ๆ ไป กับความแท้จริงของ "โลก ในกรรตุภาวะ" แต่ละระดับแต่ละองศาอันนี้แหละคือ "ปริณาม" หนึ่ง ๆ ใน "การแปร-สภาพ" ของภวันตภาพิในกรรตุภาวะอันจะเป็นตัวก่อให้เกิดโลกในกรรตุภาวะขึ้นนั้น "กรรตุภาวะ" หรือ "ความแท้จริง" ของสิ่งที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวย่อมต้องคอย ๆ ให้ความเข้มข้นขึ้น เป็นจริงขึ้นทุกที ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะ "สังกัด" ที่ภวันตภาพิใน กรรตุภาวะทำต่อกันและกัน "เพิ่มทวี" ขึ้นนั่นเอง ปริณามของโลกในกรรตุภาวะ หนึ่ง ๆ จึงมีมากมาย หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ยังมี "การทำให้เป็นวัตุลวิสัย" ของภวันตภาพิในกรรตุภาวะมากเท่าใด "ปริณาม" ดังกล่าวก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น

เท่าที่กล่าวมานี้คือทรรศนะที่ว่า "ความเป็นจริง" กับ "ข้อเท็จจริง" จำเป็นที่จะต้องสัมพันธ์กัน และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระหว่าง "ข้อเท็จจริง" กับ "ความเป็นจริง" นี้ ก็คือ "ความจริง" (truth) พูดย่าง ๆ ก็คือ ตามความคิด ของไวท์เฮดนั้น เมื่อข้อเท็จจริงต่าง ๆ ช่วยเพิ่มเติมหรือยืนยันยิ่งมากขึ้น "ความจริง" ของความเป็นจริงก็ย่อมเปลี่ยนระดับของมันไป กล่าวคือ จากความจริงน้อยไปสู่ความ จริงมาก เกณฑ์ความจริงที่มีระดับต่าง ๆ กันเหล่านี้เองคือปริณามต่าง ๆ (ของโลก ในกรรตุภาวะ) ปริณามเหล่านี้จะมีฐานะคล้ายคลึงกับ "ประพจน์" อันเป็นภวันตภาพิ อีกชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่าง "โอกาสในกรรตุภาวะ" ทั้งหมด กับ "วัตุลนิรันต" ดังจะเห็นได้จากวิภาคแห่งการอธิบายข้อหนึ่งซึ่งระบุความหมาย ของประพจน์ในปรัชญาาระบบนี้ไว้ว่า

(๑๕) ประพจน์หนึ่ง ๆ จะต้องเป็นเอกภาพของภวันตภาพิในกรรตุ ภาวะชุดหนึ่ง ที่มีสมรรถภาพภาวะทั้งหมดของมัน เพื่อการสร้าปริณามหนึ่งขึ้น

จากความสัมพันธ์ในแง่สมรรถนะของมันเองซึ่งส่วนหนึ่งนิยามไว้โดย
 วัตถุวิธานจำนวนหนึ่งที่มีเอกภาพเป็นวัตถุวิธาน อันซับซ้อนหน่วยเดียว
 ภาวนตภาพุในกร รตุภาวะทั้งหลายที่มีส่วนร่วมในการ เป็นประพจน์คฤกลาว
 จึงได้ชื่อว่า "ประธานเชิงตรรกะ" ส่วนวัตถุวิธานที่ซับซ้อนหน่วยเดียว
 นั้นเป็น "ภาคแสดง" ๑

ทั้งปรินามและประพจน์เป็นเสมือนหนึ่ง "ภาวนตภาพุคกริ่ง" (hybrid
 entities) ของความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะข้อความใด ๆ ในฐานะที่เป็น "ปรินาม"
 หรือ "ประพจน์" ภาคประธานของมันจะต้องอ้างอิงอยู่กับกร รตุภาวะที่แน่นอนพวกหนึ่ง
 ซึ่งหมายถึง "โอกาสในกร รตุภาวะ" ทั้งหลายโดยเฉพาะ ทว่า ในขณะที่เดียวกัน
 ภาคแสดงของข้อความดังกล่าวก็จำเป็นที่จะต้องอ้างอิงถึงความเป็นไปได้ล้วน ๆ ซึ่ง
 ก็หมายถึง "วัตถุวิธาน" อันซับซ้อนหน่วยหนึ่งนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ในข้อความ
 ที่ว่า "ชีวิตคือความทุกข์" ภาคแสดงของมันก็คือ "ความทุกข์" อันเป็นเพียงความ
 เป็นไปได้ล้วน ๆ ที่ซับซ้อนหน่วยหนึ่งของชีวิตแต่ละชีวิตเท่านั้น ในขณะที่คำว่า "ชีวิต"
 ซึ่งอยู่ในฐานะประธานเชิงตรรกะ จะต้องอ้างอิงถึงสิ่งที่เป็นชีวิตจนกว่าจะครบ
 "ทุกชีวิต" หากประสบการณ์อันเป็นฐานสำคัญของข้อความนี้ยังไม่อาจที่จะยืนยันได้
 ครบหน่วยที่มันระบุแล้ว ข้อความ "ชีวิตล้วนเป็นทุกข์" หรือ "ชีวิตคือความทุกข์"
 ก็คงเป็นได้แต่เพียงคฤกลิ่งของความเป็นจริง คือ ไม่ใช่ทั้งข้อเท็จจริงและความเป็นจริง

๑ Ibid., p. 35-6. "That a proposition is the unity of certain actual entities in their potentiality for forming a nexus, with its potential relatedness partially defined by certain eternal objects which have unity of one complex eternal object. The actual entities involved are termed the 'logical subjects', the complex eternal object is the 'predicate.' "

"โลกในกรรตุภาวะ" ก็เช่นกัน ตกอยู่ในฐานะที่เป็น "ปริณาม" หรือ "ความจริง" ระดับหนึ่งเท่านั้น จากวิภาคแห่งการอธิบายข้อแรกเราทราบว่ามันเป็นเพียง "การแปรสภาพของภวันตภาพิในกรรตุภาวะ" ดังนั้นคราวเท่าที่การแปรสภาพของภวันตภาพิในกรรตุภาวะยังไม่จบสิ้นและครบหน่วย ไวท์เฮดก็ยังไม่สามารถที่จะบอกออกมาได้ความมันเป็นอะไรในฐานะข้อเท็จจริงได้ การพูดแต่เพียงว่า "เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง" ก็เหมือนกับกล่าวว่า "มันกำลังจะเป็นอะไรสักอย่าง" เท่านั้น แต่เท่าที่ยามาเราก็พอจะมองเห็นได้ว่า "โลกในกรรตุภาวะ" เป็นสิ่งที่อิงอาศัยสิ่งอื่น ๆ และเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เพียงแต่ความมันมีไคอยู่ในรูปที่เป็นข้อความหรือประพจน์ หากอยู่ในลักษณะที่เป็นเทอม ๆ เดียวเหมือน "เดียนี่" นั่นคือ เดียนี่ในขณะที่ผู้เขียนเขียนคำว่า "เดียนี่" ออกมานั้น ย่อมเป็นคนละสภาวะการณ์กับเดียนี่ในขณะที่ผู้อ่าน ๆ มาถึงคำว่า "เดียนี่" แม้วามันจะเป็นคำ ๆ เดียวกันก็ตาม ทั้งนี้ทำให้สรุปได้ว่าเดียนี่จริง ๆ นั้นเป็นอะไรก็ไม่สามารถที่จะอธิบายออกมาได้อย่างถูกต้อง เช่นเดียวกับ "โลกในกรรตุภาวะ" นั้นแหละ มันเป็นต่าง ๆ นานาๆ แต่ถ้าวาระบุหรือบรรยายแม่ในรูปสภาวะการณ์และสถานการณ์หนึ่งใดออกมาแล้ว ย่อมไม่อาจเป็น "กรรตุภาวะ" จริง ๆ ไปได้ เหตุนี้เองไวท์เฮดจึงบอกแต่เพียงว่ามันเป็น "กระบวนการ" อย่างหนึ่ง

ในปรัชญากระบวนการบริสุทธิ์นี้ มโนภาพิในเรื่อง "โลกในกรรตุภาวะ" ดูเหมือนว่าจะขาดความสม เหตุสมผล เพราะมันก็คงไม่ต่างอะไร กับความรู้สึกที่ว่า "โลกของใคร ก็โลกของมัน" ซึ่งจะเรียกว่าเป็นระบบปรัชญาไปไม่ได้ และจากสาเหตุนี้ ในวิภาคแห่งการอธิบายตอนหนึ่งจึงมีการแถลงหลักแห่งภวันตปรัชญา (ontological principle) ออกมาว่า

ทุก ๆ เจื่อนไซ้ที่ก่อให้เกิดตัวแทนเอกเทศใด ๆ ขึ้นในกระบวนการของการแปรสภาพนั้น จะต้องมีเหตุผลของมันตามไม่ในลักษณะเด่นของภวันตภาพิในกรรตุภาวะในโลกในกรรตุภาวะของตัวรูปธรรมนั้น ๆ ก็คือ ในลักษณะเด่นของปรัชญาซึ่งอยู่ในกระบวนการ การจับตัวขึ้นรูปธรรม วิภาคแห่งการอธิบายข้อนี้เรียกว่า "หลักแห่งภวันตปรัชญา" มันอาจเรียกได้-

คว่ำว่า "หลักแห่งประสิทธิภาพ, และการเป็นสาเหตุสุดท้าย" หลักแห่งภวันตปรัชญา นี้ หมายความว่า ภวันตภาพในภรรตุภาวะทั้งหลาย จะต้องเป็นตัวเหตุผลโดยตรง ซึ่งจะกล่าวความการมีเหตุผลก็คือ การแสวงหาภวันตภาพในภรรตุภาวะหน่วยหนึ่งหรือหลาย ๆ หน่วยนั้นเอง °

จะเห็นได้ว่า จากหลักแห่งภวันตปรัชญา นี้ทำให้ไวท์เฮคคองสร้าง "ภวันตภาพในภรรตุภาวะ" ขึ้นมาเป็นหลักก่อนภวันตภาพอื่น ๆ ทั้งหมดในระบบปรัชญาของเขา และหลักดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า เหตุผลมีไคอยู่ที่โลกิในภรรตุภาวะ แต่ทว่าอยู่ในภวันตภาพในภรรตุภาวะ กล่าวคือ ถ้าจะสืบสาวไปให้ถึงต้นตอของเหตุผลกันแล้ว เราจะต้องไปดูหรือไปวิเคราะห์ที่ภวันตภาพในภรรตุภาวะนั้นแหละ สำหรับไวท์เฮคคองภวันตภาพในภรรตุภาวะหน่วยที่สำคัญที่สุดของเขา คือ "พระเจ้า" และความสมเหตุสมผลของโลกิในภรรตุภาวะนั้นเราก็อาจมองเห็นได้จากข้อความที่เกี่ยวกับพระองค์

° Ibid., p. 36-7. "That every condition to which the process of becoming conforms in any particular instance, has its reason either in the character of some actual entity in the actual world of that concrescence, or in the character of the subject which is in the process of concrescence. This category of explanation is termed the 'ontological principle.' It could also be termed the 'principle of efficient, and final causation.' This ontological principle means that actual entities are the only reasons; so that to reason is to search for one or more actual entities."

เช่น "พระเจ้าคือเดี๋ยวนี้ในภรรตุภาวะ และมีอยู่เพื่อทุกๆ ความหมายของคำว่า เดี๋ยวนี้"^๑

อาจมีคำถามที่เคยคิดถามต่อไปอีกว่า ภวันตภาพในภรรตุภาวะเหล่านี้มาจากไหน? อะไร เป็นตัวที่ก่อให้เกิดภวันตภาพในภรรตุภาวะขึ้นมา? ต่อคำถามที่เรายังคงจะชอบถามนี้ ก็ยังมีคำตอบอยู่ในวิภาคแห่งการอธิบายข้อหนึ่งว่า

(๒๑) ภวันตภาพใด ๆ จะอยู่ในภรรตุภาวะใดก็คือเมื่อมันมีสาระสำคัญสำหรับตัวเองขึ้นมา หมายความว่า ภวันตภาพในภรรตุภาวะหนึ่ง ๆ ของกระทำหน้าที่เพื่อสนองนิตติการของมันเอง ดังนั้น ภวันตภาพในภรรตุภาวะจึงเป็นการรวมเอาเอกลักษณ์ของตัวเองกับความหลายหลากในตัวเองเขาควยกัน^๒

ในปรัชญากระบวนการนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องอ้างถึงสิ่งที่เป็นตัวเหตุ หรือกฎการ เป็นสาเหตุใด ๆ นอกเหนือไปจากตัว "กระบวนการ" เลย โดยเฉพาะเมื่อไวท์เฮดกำหนดว่า "ดังนั้น 'การแปรสภาพ' จึงเป็นการแปลงความไม่ปะติดปะต่อให้ปะติดปะต่อกัน และเมื่อแปลงได้สำเร็จก็หยุดแปลงเป็นกรณี ๆ ไป"^๓ จึงยังเห็น

^๑ William A. Christian, An Interpretation of Whitehead's Metaphysics (New Haven : Yale University Press, 1959), p. 323.
"God is actual now, for every meaning of 'now.' "

^๒ A.N. Whitehead, Process and Reality, p. 38. "An entity is actual, when it has significance for itself. By this it is meant that an actual entity functions in respect to its own determination. Thus an actual entity combines self-identity with self-diversity."

^๓ Ibid. "Thus 'becoming' is the transformation of incoherence into coherence, and in each particular instance ceases with this attainment."

ได้ชี้ว่า สิ่งที่เป็นกระบวนการ เช่นวันสถาปนาในกรรตุการะนี้จะต้อง เป็นนิตินการ
 ลวงหน้าอย่างหนึ่ง นั่นคือ สามารถที่จะรวมความเป็นเอกลักษณะของตัวมันเอง
 เข้ากับความหลายหลากของตัวมันเองได้ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการทำตัวเองให้มี
 สาระสำคัญจากวันสถาปนาที่ยังไม่เป็นกรรตุการะให้เป็นกรรตุการะขึ้นมาได้ หรือ
 เป็น "การกระทำหน้าที่เพื่อตัวเอง" (self-functioning) ของวันสถาปนา
 ในกรรตุการะ ดังวิภาคแห่งการอธิบายอีกข้อหนึ่งที่ระบุว่า

(๒๓) การกระทำหน้าที่เพื่อตัวเองนี้ จะต้องเป็นการ ก่อตัวภายใน
 ที่เป็นจริงของวันสถาปนาในกรรตุการะหนึ่ง ๆ มันคือ "ความสัมพันธ์
 โดยตรง" ของวันสถาปนาในกรรตุการะนั้น ๆ วันสถาปนาในกรรตุการะ
 หนึ่งจึงได้ชื่อว่า "ประธาน" ของความสัมพันธ์โดยตรงของ
 ตัวมันเอง^๑

การที่วันสถาปนาใดก่อสาระสำคัญให้กับตัวเองขึ้นมา หรือมีการกระทำ
 หน้าที่เพื่อตัวเอง จึงเท่ากับเป็นกรรตุการะขึ้นมาั่นเอง การเป็นกรรตุการะขึ้น
 มานี้ทำให้ไวท์เฮดต้องเรียกวันสถาปนาในกรรตุการะว่าเป็น "ความสัมพันธ์โดยตรง"
 (immediacy) ของตัวมันเอง และ "มัน" ในที่นี้ก็คือ "ประธาน" ของความ
 สัมพันธ์โดยตรงดังกล่าว การมีประธานกับความสัมพันธ์โดยตรงอยู่ในวันสถาปนาใน
 กรรตุการะหนึ่ง ๆ นี้เป็น "ความขัดแย้ง" ซึ่งหมายถึงวันสถาปนาอีกชนิดหนึ่งที่มี
 อยู่ในกระบวนการของการเกิดวันสถาปนาในกรรตุการะเช่นกัน

^๑ Ibid. "That this self-functioning is the real internal constitution of an actual entity. It is the 'immediacy' of actual entity. An actual entity is called the 'subject' of its own immediacy."

"ความขัดแย้ง" ในปรัชญา ระบบนี้คือวันตกภาพที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่มี การสังเคราะห์ หรือการสร้างเอกภาพขึ้น และจากการที่ไวท์เฮดแถลงว่า "อะไรก็ตามที่จะมาเป็นข้อมูลสำหรับการรู้สึก จะต้องมียุทธภาพเหมือนการรู้สึก"^๑ ซึ่งอยู่ในวิภาคแห่งการอธิบายขอที่ว่าความขัดแย้ง ก็จะได้เห็นได้ว่าในกระบวนการของการรู้สึกนั้น เอกภาพจำเป็นจะต้องเกิดขึ้น เป็น "ประธาน" ซึ่งทำให้ลักษณะที่ประธานกับความสัมพันธ์โดยตรง เกิดขึ้นในวิภาคภาพในกรณีภาวะเดียวกันนี้ กลายเป็นความขัดแย้งขั้นต้นทีเดียว

ปรัชญากระบวนการบริสุทธิ์ของไวท์เฮดแสดงออกถึงลักษณะประสบการณ์นิยมอย่างชัดเจนเมื่อเขาอ้างว่า "ในประสบการณ์ เรากำลังประสบโลกที่เป็นจริง"^๒ ซึ่งก็ตรงกับพรศนะที่ว่า ข้อมูลสำหรับการรู้สึก จะต้องมียุทธภาพที่เหมือนการรู้สึกจริง ๆ นั่นคือ สิ่งทั้งหลายจะต้องมียุทธภาพที่มีเนื้อแท้เป็น "การรู้สึก" หาไม่แล้วการรู้สึกของประธานหนึ่ง ๆ ก็คงไม่อาจเรียกได้ว่าเป็น "ความสัมพันธ์โดยตรง" ของมันเอง ในประสบการณ์ของเราที่เช่นกัน สิ่งที่เราประสบจะต้องเหมือนหรือเป็นประสบการณ์จริง ๆ ของเราคับ และสำหรับไวท์เฮด "โลกที่เป็นจริง" (the real world) ก็คือ สิ่งที่เป็นประสบการณ์แท้ ๆ หรือเรียกได้ว่า

^๑ Ibid. "The whatever is a datum for a feeling has a unity as felt."

^๒ Quoted in Martin Jordan, New Shapes of Reality (London : George Allen & Unwin Ltd., 1968), p. 144. "In experience we are experiencing the real world."

เนื้อหาของมันคือประสบการณ์ จุดนี้เองทำให้เข้าใจไควท์ทำไมไวท์เฮดจึงเรียก "ภวณฑภาพในกรรตุภาวะ" ของเขาว่า "หยดแห่งประสบการณ์" (drops of experience)

การมีเอกภาพของข้อมูลที่เหมือนกับการรู้สึกจริง ๆ นี้ไวท์เฮดมีศัพท์เรียกว่า "กระบวนการของการจับตัว เป็นรูปธรรม" กระบวนการนี้เป็นช่วงสุดท้ายของการ เป็นภวณฑภาพในกรรตุภาวะ มีวิภาคแห่งการอธิบายข้อหนึ่งระบุไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

(๒๕) ช่วงสุดท้ายในกระบวนการของการจับตัว เป็นรูปธรรม ซึ่ง ก่อให้เกิดภวณฑภาพในกรรตุภาวะขึ้นมา นั้น ย่อมเป็นการรู้สึกที่มีการ กำหนด อย่างเต็มที่และสลบซับซ้อนยิ่งอย่างหนึ่ง ช่วงสุดท้ายนี้เรียกว่า "ความพอใจ" มันเป็นการ กำหนด (ก) ในแง่การเกิดของมัน (ข) ในแง่ที่ลักษณะ เคนเชิงวัตถุวิสัยในการสร้างสรรค์เชิงอิสระของมัน (ค) ในแง่ที่สังกัด ของมัน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ของทุก ๆ หน่วยในเอกภาพของมัน ^๒

แสดงว่าที่ช่วงแห่ง "ความพอใจ" (satisfaction) นี้จะมีความบริบูรณ์ เกิดขึ้นถึงสามอย่างพร้อม ๆ กัน คือ มีความบริบูรณ์ในการ เกิดของภวณฑภาพในกรรตุภาวะ มีความบริบูรณ์ในการมีลักษณะ เคนเชิงวัตถุวิสัยเพื่อการสร้างสรรค์อันอยู่เหนือ

^๑ A.N. Whitehead, Process and Reality, p. 22.

^๒ Ibid., p. 38. "The final phase in the process of con-
orescence, constituting an actual entity, is one complex fully
determinate feeling. This final phase is termed the 'satisfaction.'
It is fully determinate (a) as to its genesis, (b) as to its objec-
tive character for the transcendental creativity, and (c) as to
its prehension--positive or negative--of every item in its universe."

สิ่งอื่นใดของภวันตภาพิในกร รตุภาวะ และมีความบริบูรณ์ในการสังกัของทุก ๆ หน่วย
ในเอกภพของภวันตภาพิในกร รตุภาวะหนึ่ง ๆ

วลี "การแปรสภาพของภวันตภาพิในกร รตุภาวะ" สำหรับไวต์เฮคก็คือ
"การกำลังจะเป็นภวันตภาพิในกร รตุภาวะ" และกระบวนการในแง่นี้ของเขาย่อม
หมายถึง กระบวนการในการ เป็นภวันตภาพิในกร รตุภาวะโดยตรง ดังนั้น เมื่อ
ภวันตภาพิในกร รตุภาวะ "มี" หรือ "เป็น" หรือ "เกิด" ขึ้นมาอย่างสมบูรณ์
เช่นนี้ จึงเท่ากับว่ามันไ้มาถึงช่วงแห่ง "ความพอใจ" หรือเป็น "กระบวนการ
แห่งการจับตัว เป็นรูปธรรม" ขึ้นมาแล้ว มันเป็นการ กำหนดให้เกิดภวันตภาพิใน
กร รตุภาวะในแง่ที่เป็นประธานของการรู้สึกขึ้นมา ทั้งนี้ยอม เป็นไปตามเงื่อนไข
อย่างน้อย ๓ ประการ ของ "ข้อผูกพันแห่งวิภาค" ซึ่งได้แก่ วิภาคแห่งเอกภาพ
ของประธาน วิภาคแห่งความกลมกลืนของประธาน และวิภาคแห่งความเข้มข้น
ของประธาน นั่นคือ ที่จุดอับภวันตภาพิในกร รตุภาวะที่เรียกว่า "ความพอใจ"
นั้น ส่วนที่เป็นประธานจะต้องบรรลุซึ่งทั้งเอกภาพ ความกลมกลืน และความเข้มข้น
ของมันอย่างสมบูรณ์จริง ๆ

ในลักษณะ เคนอันเป็นวัตุวิสัยในการสร้างสร รค์เชิงอัคร อย่างสมบูรณ์ของ
ภวันตภาพิในกร รตุภาวะขณะ เป็นคั ะบวนการแห่งการจับตัวเป็นรูปธรรมหมายความว่า
ส่วนใดที่เป็นข้อมูล หรือ "วัตุ" สำหรับการรู้สึกหรือการสังกั จะต้องเป็นไป
เพื่อ "การสร้างสร รค์" หรือ "การริเริ่ม" (originality) ของกระบวนการ
โดยแท้ "วัตุ" ดังกล่าวจะเป็นไปตามเงื่อนไขอย่างน้อย ๒ ประการใน "ข้อผูก-
พันแห่งวิภาค" คือ วิภาคแห่งเอกลักษณ์เชิงปรนัย และวิภาคแห่งความแตกต่างกัน
เชิงปรนัย ซึ่งหมายถึง ปรนัยภาพ หรือวัตุวิสัยดังกล่าวจะต้องมีทั้ง เอกลักษณ์และ
ความแตกต่างกันในแต่ละหน่วยอย่างแท้จริงที่ "ความพอใจ" นั้นเอง

สำหรับในประเด็นที่ว่า ภวันตภาพิในกร รตุภาวะจะต้องมีการสังกั ทั้งเชิง
บวกและเชิงลบ อย่างบริบูรณ์ในส่วนประกอบทั้งหมดของมันใน "ความพอใจ" ค่ายนั้น
วิภาคแห่งการอธิบายอีกข้อหนึ่งระบุไว้ว่า

(๒๙) ในกระบวนการแห่งการจับตัวเป็นรูปธรรมนั้น ย่อมมีการทำให้เป็นผลสำเร็จที่ซบเซา ๆ ซึ่งมีสิ่งก้ำกึ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นจากบูรณาการของสิ่งก้ำกึ่งทั้งหลายที่อยู่ในช่วงก่อนหน้า ในบูรณาการเหล่านี้ "การรู้สึก" จะก่อ "รูปแบบอัตนัย" ของมันเข้ากับ "ข้อมูล" ใดใดสิ่งก้ำกึ่งหน่วยใหม่ ๆ ซ้ำ ๆ ส่วน "สิ่งก้ำกึ่งเชิงลบ" ก็จะก่อเฉพาะ "รูปแบบอัตนัย" ของมันขึ้นเท่านั้น กระบวนการนี้จะดำเนินไปจนกว่าทุกสิ่งก้ำกึ่งจะกลายเป็นส่วนประกอบในความพอใจที่มีการกำหนดให้เต็มหน่วยเดี๋ยวนั้น °

"สิ่งก้ำกึ่งเชิงบวก" หรือ "การรู้สึก" รวมทั้ง "สิ่งก้ำกึ่งเชิงลบ" อันเป็น "การขจัดความรู้สึก" (elimination of feeling) ล้วนเป็นสิ่งที่เป็มนโนภาพ (conceptual) ซึ่งนอกจากสิ่งก้ำกึ่งเหล่านี้จะต้องเป็นไปตามวิภาคแห่งการอธิบายข้อสุดท้ายที่ยกมานี้แล้ว ใน "ความพอใจ" นั้น มันยังจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขประการของ "ข้อผูกพันแห่งวิภาค" ซึ่งได้แก่ วิภาคแห่งการมีคุณค่าของสิ่งที่เป็มนโนภาพ วิภาคแห่งการย้อนกลับของสิ่งที่เป็มนโนภาพ และวิภาคแห่งการเปลี่ยนแปลงสภาพอีกด้วย กล่าวคือ ในตอนต้น ๆ ของกระบวนการนั้น การรู้สึกยังคงเป็นเพียงสิ่งที่เป็มนโนภาพอันไม่เด่นชัด หรืออาจเรียกได้ว่ามันยังไม่เป็นความรู้ที่

° Ibid. "In a process of concrecence, there is a succession of phases in which new prehension arise by integration of prehension in antecedent phases. In these integration 'feelings' contribute their 'subjective forms' and their 'data' to the formation of novel integral prehension; but 'negative prehension' contribute only their 'subjective forms.' The process continues till all prehensions are components in the one determinate intergral satisfaction."

สมบูรณ์ แต่โดยเงื่อนไขที่ว่ามันจะต้องมีการให้คุณค่า และมีการย้อนกลับแห่งสภาวะเชิงมโนภาพของมัน หรือมีการ "รื้อฟื้นความจำ" ขึ้น การรู้สึกดังกล่าวจึงค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งก้ำกึ่งที่เต็มหน่วยหรือบริบูรณ์ขึ้นทุกที ๆ จากผลของการสังกัปช่วงก่อน ๆ และการกลายเป็นมโนภาพที่แจ่มชัดในท้ายที่สุดนั่นเอง ที่เรียกว่าเป็นไปตามเงื่อนไขของวิภาคแห่งการ เปลี่ยนสภาพ

นอกจากนี้ วิภาคแห่งการ เปลี่ยนสภาพยังเป็นเงื่อนไขของการที่สภาวะ "ความสัมพันธ์โดยตรงของประธาน" (subject- immediacy) ของการรู้สึกจะต้อง เปลี่ยนไปเป็นสภาวะ "อมตภาพวัตถุวิสัย" (object-immortality) "อภัย ทั้งนี้เพราะ เมื่อการรู้สึกรู้สึกเสร็จแล้ว ฐานะแห่งประธานของมันก็ต้องเปลี่ยนไปเป็น "วัตถุ" ให้กับการรู้สึกที่จะเกิดขึ้นเต็มหน่วยต่อไป ความเป็น "อมตภาพวัตถุวิสัย" ที่เปลี่ยนมาจากความสัมพันธ์โดยตรงของประธานแห่งภวันตภาพในภรรตุภาวะนี้ก็คือการ เป็น "อภิประธาน" (superject) ของภวันตภาพในภรรตุภาวะหน่วยนั้น ที่สามารถลงความเป็นประธานของมันไว้เหนือประธานหน่วยอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่มันเองก็ต้องเป็น "วัตถุ" ให้กับประธานเหล่านั้น ไล่ตลอดไปนั่นเอง

และที่จุดนี้เองคือเงื่อนไขข้อสุดท้ายของ "ข้อผูกพันแห่งวิภาค" อันหมายถึง วิภาคแห่งเสรีภาพและนิตินัยการ กล่าวคือ ใน "ความพอใจ" นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกกำหนดไว้ภายในกระบวนการแห่งการ จับตัว เป็นรูปธรรมของภวันตภาพในภรรตุภาวะหนึ่ง ๆ ทั้งหมด นอกจากส่วนที่เป็น "อภิประธานแห่งประธาน" ของภวันตภาพในภรรตุภาวะนั้น ๆ เท่านั้นที่มีเสรีภาพเต็มที่ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ในการที่ภวันตภาพในภรรตุภาวะเป็นการ จับตัว เป็นรูปธรรมขึ้นมา นั้น เป็นนิตินัยการ ภายใน และเป็นการให้เสรีภาพภายนอก

จากวิภาคทั้ง ๔ ประเภทประกอบกัน เป็น "แผนการณ์แห่งวิภาค" ขึ้นมานี้สรุปได้ว่า "วิภาคแห่งอันติมัจจุ" เป็นการวางแนวให้กับอภิปรัชญาของไวท์เฮดโดยตรง "วิภาคแห่งอภิตถิภาวะ" เป็นการระบุที่ยืนยันอภิตถิภาวะของภวันตภาพต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นสำหรับกระบวนการทั้งหมดของเขา "วิภาคแห่งการ อธิบาย" เป็นการ กำหนดหลักการ

ต่าง ๆ พร้อมทั้งบรรยายเนื้อหาปรัชญา ระบบนี้ทั้งหมด และ "ข้อผูกพันแห่งวิภาค" เป็นการแสดงเงื่อนไขต่าง ๆ ให้กับกระบวนการในการดำเนินไปสู่ "ความพอใจ" ในท้ายที่สุด

จะเห็นได้ว่า "ความพอใจ" นี้เองคือจุดที่เปิดเผยโฉมหน้าแห่ง "ความเป็นจริง" ตามทรรศนะของไวท์เฮด ทั้งนี้เพราะว่าพอแต่ละกระบวนการอันซับซ้อนมีระดับแห่งความจริงเพิ่มขึ้น จนกระทั่งถึงจุดที่มีความจริงเต็มที่ คือตรงจุด "ความพอใจ" ความจริงของภวันตภาพดังกล่าวก็จะต้องเปลี่ยนไปเป็น "ความเป็นจริง" ซึ่งก็ย่อมต้องอยู่ในฐานะที่เป็นสิ่งสัมพัทธ์อย่างหนึ่งอยู่ และด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงวิภาค อันหมายถึงแผนการณ์แห่งวิภาคทั้งหมดของเขา เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้เท่านั้นที่จะเป็นก้าวเบิกทางไปสู่ความเป็นจริงชนิดนี้ได้ เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า แผนการณ์ดังกล่าวนี้ก็คือ กระบวนการ ทั้งหมดที่โครงสร้างแห่งมันส์และประสบการณ์ของเราสามารถที่จะเกี่ยวข้องกับคติคือความเป็นจริงได้ นั่นเอง

ข้อที่น่าสนใจสำหรับ "กระบวนการทั้งหมด" ของไวท์เฮดนั้นมิได้อยู่ในสภาวะการณ์ที่ "กระบวนการแห่งการจับตัวเป็นรูปธรรม" อุบัติขึ้นมาแล้วจริง ๆ แม้ว่าจะเป็น "ความพอใจ" แต่ทว่า มันก็ได้หมายความว่า ลักษณะหรือความเป็น "กระบวนการ" จะสิ้นสุดลงหรือสลายไป ทั้งนี้เพราะ "การรุดภาวะ" ของการจับเป็นตัวรูปธรรมหนึ่ง ๆ ย่อมต้องส่งต่อไปยังภวันตภาพที่กำลังจะเป็นการจับตัวเป็นรูปธรรมหน่วยอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น กระบวนการทั้งหมดจึงเป็น กระบวนการ การเกิดภวันตภาพในกรรตุภาวะที่มีกระบวนการแห่งการส่งต่อซึ่งรวมเอาปริณามของภวันตภาพในกรรตุภาวะทั้งหลายไว้นั่นเอง คือ "โลกในกรรตุภาวะ" อันเป็นภาวะเดียวกันกับที่ประสบการณ์ทั้งหมดของเราสามารถประสบ "ความเป็นจริง" ได้อย่างสมเหตุสมผลที่สุด จะเห็นได้ว่า อภิปรัชญาของไวท์เฮดนั้น อยู่ในรูปกระบวนการเชิงซ้อนที่เป็นทั้งกระบวนการ "หนึ่ง" "หลาย" และของ "ความสร้างสรรค์" (อันหมายถึงนามธรรมทั่ว ๆ ไปที่ไร้รูปลักษณะ แต่ก็เป็นกิจกรรมแก่นสารอันบริสุทธิ์ให้กับสิ่งต่าง ๆ ในขั้นพื้นฐาน) เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนั่นเอง

ในการ เสนอปรัชญาบริสุทธิ์ของเขา ซึ่งในที่นี้เรียกว่า "ปรัชญากระบวนการบริสุทธิ์" ออกมาสู่สายตาโลกนั้น ไวท์เฮคได้ใช้วิธีที่เขาคิดว่าง่ายที่สุดแล้ว เขาพยายามสรรหาคำพหุบัญญัติที่สามารถ ครอบคลุมความหมายชั้นพื้นฐานและซัจจจินตภาพแฝงทั้งหลาย ได้ดียิ่งกว่าภาษาสามัญที่เราใช้กันอยู่เสียอีก ศัพท์ทุกคำของเขากำหนดความหมายได้แน่นอนและตรงประ เเค่เห็นราวกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในวิชาคณิตศาสตร์กว่าได้ ความพยายามในการหาวิธีที่ง่าย ๆ ในการ เสนอสิ่งที่เป็น "ปรัชญา" แท้ ๆ เช่นนี้คงจะหาไม่ได้อีกแล้วในวงการ ปรัชญายุคปัจจุบัน แต่แล้วกลับปรากฏว่า วิธีการอันแยบคายของเขาเช่นนี้ไม่ได้รับความร่วมมือทางวิชาการเลย ในประเด็นนี้เองที่ "ความยาก" ทั้งหมดเกิดขึ้น ซึ่งมันจะเป็นอย่างนี้เสมอแม้ในวงการอื่น ๆ และในที่นี้ก็เช่นกัน ที่ความหวังดีและความคิดที่ดี ๆ ทั้งหมดของไวท์เฮคต้องถูกปิดกั้นอยู่แต่เฉพาะเพียงในวงแคบ ๆ อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย